

Terenska i izvanučionička nastava Povijesti na primjerima iz Gimnazije Županja

Danijela Kegalj, prof.
Gimnazija Županja

Ostvarivanje ishoda nastave Povijesti unatoč provedenoj kurikularnoj reformi puno je izazova. Teško je odmaknuti se od uvriježenih metoda rada kao i činjeničnog znanja koje je do reforme bila temeljna razina koju su učenici trebali usvojiti. Stoga je svaki oblik nastave u kojem su učenici izloženi kulturno-povijesnoj baštini *in situ* ili u nekoj kulturnoj ustanovi odličan način primjena nastavnih metoda kojima učenici doista izravno sudjeluju i baštinu doživljavaju neposredno.

Izvanučionička nastava primjer je takvog oblika ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda. Izvanučionička nastava Povijesti može se odvijati u nekoj muzejskoj ili baštinskoj ustanovi, ali i izravno na terenu o kojem je riječ u zadanim odgojno-obrazovnim ishodima. Kod osmišljavanja i provođenja izvanučioničke nastave treba voditi računa o svim predradnjama koje su nužne u njezinu provođenju. U školski godišnji kurikulum treba uvrstiti razrađeni plan i ishode izvanučioničke nastave. Ako je ona dio nekog šireg školskog projekta, treba ju smisleno povezati u cjelinu s drugim nastavnim predmetima i ishodima međupredmetnih tema.

Ako se predviđa višednevno provođenje takve nastave ili za nju treba posrednik, poput turističkih agencija, nužno je planirati je u skladu s važećim Pravilnikom o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole.

Izvanučioničku nastavu ne treba miješati s projektnom nastavom, premda i u njezinoj provedbi može sudjelovati više nastavnih predmeta. Iako postoje organizacijske sličnosti, projektna nastava ipak je daleko složenija u planiranju i ishodima, a izvanučionička nastava može obuhvaćati i ostvarivanje ishoda redovne nastave, predviđenih na isti način za sve učenike generacije.

Izvanučionička nastava mora biti planirana tako da je svrsishodna, odnosno, mora imati jasno određene ishode, vrijeme i mjesto odvijanja, način provođenja, organizacijske uvjete (prijevoz, troškovnik), radni materijal za učenike kao i način evaluacije.

Prednosti izvanučioničke nastave Povijesti su u tome da se njezinom provedbom učenici fizički približavaju povijesnim izvorima, kontaktiraju s osobama izvan školskih okvira koji se bave baštinom i koriste se s više osjetila u više dimenzija. Neposrednim vizualnim, a često i taktilnim kontaktom s povijesnim izvorima oni za njih postaju dio realne, a ne samo digitalne ili udžbeničke stvarnosti. Kinestetičko učenje tijekom terenske nastave, koje je često onemogućeno u učionici zbog sjedilačkog oblika nastave, pomaže boljem i trajnijem ostvarivanju ishoda nego receptivno učenje kojim nastava Povijesti, nažalost, još uvijek često obiluje. Putujući i posjećujući teren ili neku od baštinskih ustanova, učenici ostvaruju i ishode različitih međupredmetnih tema. Uče se ponašanju u kulturnim institucijama, razvijaju međusobnu interakciju i osjećaj za kretanje u prostoru, kreiraju poduzetničke ideje i ideje o održivom razvoju te koristi baštine za lokalnu zajednicu itd. Kroz nastavne listiće i zaduženja učenike se usmjerava kako opažati predmete baštine i kako valorizirati neke povijesne osobe i događaje iz perspektive sudionika, ali i današnjeg vremena.

Izvanučioničku terensku nastavu bilo bi idealno organizirati nakon svake teme ili nekoliko njih. No različiti objektivni izazovi u organizaciji onemogućuju njezino često provođenje. Nužno je uklopiti takav oblik nastave u planirani fond sati i školski raspored. To je često vrlo teško zbog velikog broja nastavnih tema i sadržaja kojim nastava Povijesti i dalje obiluje. Budući da je takvu nastavu preporučeno izvoditi tijekom radnog tjedna, ona je vezana uz obveze i drugih nastavnika i predmeta u školi. Stoga je dobro povezati nekoliko predmeta i nastavnika u istu terensku nastavu.

Prilikom organiziranja izvanučioničke nastave tijekom radnog tjedna izazov predstavljaju učenici koji joj iz različitih razloga neće moći nazočiti. Za njih je nužno, ako ih je više, organizirati neki oblik redovne nastave. Budući da su to obično učenici koji tog dana ne bi uopće mogli nazočiti nastavi, potrebno im je pripremiti zamjenske radne listiće, premda takvo ostvarivanje nastavnih sadržaja nije svrhovito kao oni zadatci na terenu.

Ključni izazov izvanučioničke i terenske nastave uvijek je bio i ostat će troškovnik. Ako se takav oblik nastave odvija unutar mjesta školovanja, troškovi su eventualno cijene ulaznica za objekte. No za velik broj škola u manjim mjestima terenska nastava znači odlazak izvan mjesta školovanja, dakle, iziskuje troškove ulaznica, ali i putovanja. To znači da škola treba pravovremeno organizirati prijevoz autobusom, vlakom ili drukčije, a u nekim slučajevima i usluge turističkih agencija. Premda je takav oblik nastave reguliran zakonom, uvijek se dio roditelja protivi obavezi pohađanja izvanučioničke nastave zbog poteškoća u financiranju ili smatraju da takva nastava nije obavezna jer ju ne financira škola, nego oni. Budući da vrlo mali broj škola može vlastitim sredstvima plaćati prijevoz autobusima svih predviđenih terenskih oblika nastave, roditelji ili eventualni školski sponzori ipak su najvažniji izvor financija, a to je velik izazov. Zato u planiranju treba voditi računa o obvezama učenika tijekom godine i ne pretjerati s brojnostima izvanučioničkih aktivnosti. Idealno je, dakle, na razini svih razreda u školi odrediti umjeren broj izvanučioničkih oblika u određenoj nastavnoj godini i uključiti što više predmeta u nastavu na istom izvanučioničkom odredištu da bi se smanjili troškovi koje podnose roditelji.

Izazov izvanučioničke nastave može biti i vrednovanje. Često se izvanučionička nastava svodi na izlet i posjet muzejima/lokalitetima, odnosno na ekskurziju bez popratnih učeničkih aktivnosti koje uključuju povratne informacije o ostvarenosti ishoda. Stoga je nužno dobro osmisliti vrednovanje, a radni listići za učenike moraju biti u skladu s ishodima određene terenske nastave.

Predstaviti ću dva primjera izvanučioničke terenske nastave provedene u 1. i 2. razredu Gimnazije Županja tijekom svibnja 2022. i travnja 2023. godine.

Izvanučionička terenska nastava u Vinkovce

U suradnji s Gradskim muzejom Vinkovci učenici prvih razreda Gimnazije Županja 24. svibnja 2022. godine proveli su izvanučioničnu nastavu na lokaciji arheološkog nalazišta i u prostorijama Gradskog muzeja Vinkovci.

Nastavom je provedena korelacija nastavnih predmeta Latinskog jezika, Povijesti i

Kemije te su u njoj sudjelovali nastavnici navedenih predmeta svaki sa svojim zadacima za učenike vezanim uz kulturno-povijesnu baštinu Vinkovaca.

U prvom dijelu, koji je bio vezan uz ishode nastave Kemije i Povijesti, učenici su se na lokaciji arheološkog nalazišta u Vinkovcima na adresi Gundulićeva 29 upoznali s metodama rada suvremene arheologije i datiranja nalaza te time obogatili znanje koje su o tome stekli u redovnoj nastavi Povijesti. U drugom dijelu, koji je bio vezan uz ishode nastave Povijesti, učenici su uz pomoć muzejskih pedagoga i vodiča upoznali arheološku, povijesnu i etnološku zbirku vinkovačkog muzeja.

Pri razgledu etnografske zbirke učenici su se detaljno upoznali sa šokačkom tradicijom i baštinom, čija su obilježja vrlo aktivno u muzeju usporedili s onima iz županjske Posavine.

Pri razgledu arheološke i povijesne građe Muzeja učenici su bili posebice impresionirani originalnom posudom vučedolskog Oriona nađenog upravo u Vinkovcima, a zbog njezine iznimne važnosti kao najstarijeg europskog kalendara. Budući da su o ovom nalazu već imali šire znanje iz redovne nastave Povijesti u okviru rada na temama vezanim uz hrvatski prostor u prapovijesti, učenici su dobro interpretirali znakovlje i značenje posude te razvili raspravu o nalazu.

Učenici su tijekom redovne nastave i radom na temi Vlast i moć u rimskoj državi od Kraljevstva do dezintegracije Carstva upoznali značenje antičkih Cibala s naglaskom na život careva Valensa i Valentinijana, koji su rođeni u Vinkovcima. Stoga su svoje znanje produbili u radionici u Muzeju vezanoj uz ishode Latinskog jezika. U radnom dijelu posjeta Muzeju u sklopu nastavne teme Antička svakodnevica učenici su ispunjavali radni listić o antičkoj baštini Vinkovaca, s naglaskom na kontinuitete i promjene u svakodnevici Cibala u odnosu na današnje vrijeme.

Radni listić sadržavao je pitanja čije su odgovore učenici kreirali na različite načine: u obliku tablice, prezentacije, esejskog odgovora. Ovo su pitanja na koja su učenici trebali odgovoriti, a odnose se na različite koncepte te pripadajuća bodovna tablica jer su učenici nakon izvanučioničke nastave i sumativno ocijenjeni :

- Kako se zove institucija koju si posjetio/la i kad je osnovana? (2 boda)
- Koje je značenje riječi Cibalae i Colonia Aurelia Cibalia? (2 boda za pojašnjenje svakog pojma)
- Koliko (otprilike) artefakata broji zbirka antičkih Cibala? (1 bod)
- Koji su najvažniji nalazi u Muzeju? Navedi tri i objasni njihovu važnost. (6 bodova)
- U kojem su se razdoblju razvijale Cibalae? (1 bod za puni opseg razdoblja).
- Koja su glavna obilježja života u tom razdoblju? Kratko pojasni 3. (3 boda).
- Koja je bila uloga Cibala u Rimskom Carstvu? (1 bod)
- Koliko su stanovnika najviše brojale Cibale? (1 bod)
- Izdvoji tri najvažnija događaja iz povijesti Cibala o kojima si čuo/čula u Muzeju. (3 boda).
- Izdvoji tri najvažnije osobe iz povijesti Cibala i objasni njihovu važnost. (6 bodova za navođenje i pojašnjenje svih triju)
- Koji je najvažniji pisani spomenik iz antičkih Cibala koji se čuva u muzeju u Vinkovcima i koja mu je važnost? (2 boda)
- Koji su važni materijalni ostatci iz Cibala, a da se nalaze negdje drugdje? Gdje i zašto se tamo nalaze? Navedi i objasni 2 (4 boda, za svaki dio odgovora).
- Uslikaj tri predmeta iz svakodnevnog života koje su koristili stanovnici Cibala i fotografiju ubaci u sastavak/tablicu. Navedi njihove nazive, starost, gdje su nađeni i čemu su služili (za sve navedeno o jednom predmetu po 5 bodova, ukupno 15).
- Što je slično u načinu života stanovnika Cibala, a da smo mogli od njih baštiniti? Navedi dva primjera. (2 boda)
- Što je različito u načinu života stanovnika Cibala u odnosu na nas? Izdvoji dva primjera. (2 boda).
- Kad su i kako prestale postojati antičke Cibalae? (2 boda za vrijeme i pojašnjenje).
- Što te se najviše dojmilo u današnjem nastavnom satu u Muzeju? Pojasni tri impresije. (3 boda).

BODOVANJE:

Ukupno: 56 bodova

Ocjene:

0 – 27 bodova – nedovoljan

28 – 36 – dovoljan

37 – 44 – dobar

45 – 50 – vrlo dobar

51 – 56 – odličan

Svoje odgovore oblikujte u kratak sastavak ili u tabličnom prikazu. Fotografije iz Muzeja (isključivo, ne s interneta) ubacite u dokument.

Navedite izvore za podatke (puni URI ili naziv institucije). Ukoliko ste podatak dobili u Muzeju, napišite: kustos Gradskog muzeja Vinkovci.

Bez izvora za svaki podatak umanjuje se broj bodova za 1 u tom zadatku (osim kod vlastitih impresija).

Ovo je dio jednog iznimno dobro ispunjenog radnog listića:

Što je slično u načinu života stanovnika Cibala, a da smo mogli od njih baštiniti? Navedi dva primjera. (2 boda)

Kako bi dobili pitku vodu, Rimljani kopali i ozidavali zdence kao što se to i danas čini, a imali su i razvijen sustav kanalizacije.

Zgrada žitnice (horreum), odnosno skladišta naročito je bitna za podmirenje potreba vojske kao i samog gradskog stanovništva. Takve građevine podsjećaju na naše žitnice koje služe za skladištenje žita ili hrane za stoku.

Izvor :

<https://hrcak.srce.hr/file/271834>

https://www.academia.edu/22111068/Colonia_Aurelia_Cibalae_-_razvoj_anti%C4%8Dkog_grada

Što je različito u načinu života stanovnika Cibala u odnosu na nas? Izdvoji dva primjera. (2 boda).

Amfore su na prostorima Cibala služile kao ambalaža za prijevoz različitih proizvoda. Često su dopremane iz velikih razdaljina, a prevozilo se maslinovo ulje, vino, sušeno voće i garum. Imale su važnu ulogu u opskrbi rimskih trupa na samom početku osvajanja. Amfore danas koriste pojedini suvremeni vinari i pivovari kako bi svojoj robi dali drugačije okuse od uobičajenih procesa sazrijevanja.

Izvor :

<https://craftshero.com/amphora-pottery/>

<https://hrcak.srce.hr/file/271834>

Pokojnike su kremirali pa ukapali, a u grobovima su ostavljali keramiku, oružje i slično (rana faza do polovice 2. stoljeća).

Izvor :

https://www.academia.edu/22111068/Colonia_Aurelia_Cibalae_-_razvoj_anti%C4%8Dkog_grada

Kad su i kako prestale postojati antičke Cibalae? (2 boda za vrijeme i pojašnjenje).

Cibale su u kasnoj antici doživjele bitnu redukciju i degradaciju urbanog prostora što je bio proces koji se događao i drugdje u Panoniji, ali i u Rimskom Carstvu općenito. Grad su 378. g. razrušili Zapadni Goti, poslije čega se nije oporavio. Slijedi provala Huna, nakon čega su grad poharali Istočni Goti i tu se zadržali dvadeset godina. Cibalae od velikog antičkog grada postupno postaju malo selo. Cibale su definitivno razorene dolaskom Avara 568. g. s kojima dolaze i prvi Slaveni. Grad je konačno pao pod vlast Avara 582. g. čime konačno nestaju tragovi antičke civilizacije.

Izvor :

<https://www.grad-vinkovci.hr/hr/povijest-grada>

<https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A2962/datastream/PDF/view>

<https://hrcak.srce.hr/file/147953>

Što te se najviše dojmilo u današnjem nastavnom satu u Muzeju? Pojasni tri impresije. (3 boda).

U Muzeju smo imali priliku vidjeti mnogo artefakata, a meni se najviše dojmio nakit iz rimskog razdoblja koji su nosili i muškarci i žene. Nakit koji sam vidjela bile su bogato ukrašene ogrlice, brojno prstenja i fibule s motivima konja.

Tijekom obilaska Muzeja mogla sam ponegdje povezati građivo koje smo obrađivali na satu Latinskog i Povijesti, npr. o Valensu, caru kojega smo nerijetko spominjali da je volio piti pivo, a kako sam od prije znala, zvali su ga i pivska trbušina.

Moju pažnju je ipak privukla jedna zanimljiva posuda neobičnog izgleda. Posuda je u svojem središtu imala nešto nalik maloj figurici. Korištena je za vino, a kad se napuni do određene razine, vino počinje padati kroz rupe na dnu posude.

Učenik koji nije nazočio izvanučioničkoj nastavi morao je napisati kraći esej o antičkim Cibalama i ocijenjen je prema pripadajućoj analitičkoj rubrici.

Učenici su vrlo brzo i uspješno odradili zadatke te izrazili zadovoljstvo ovakvim načinom rada. U prilogu se nalazi dio jednog od vrlo uspješnih uradaka. Uz učeničke ocjene rezultati nastave prezentirani su i na školskom *webu*.

Terenska nastava Putevima Nikole Šubića Zrinskog i Sulejmana Veličanstvenog

U travnju 2023. godine provedena je jednodnevna terenska nastava za učenike 2. razreda Gimnazije Županja kojom su posjetili Mohač, Siget, Park mađarsko-turskog prijateljstva i Pečuh. Neki od glavnih ishoda bili su vrednovanje uloge Nikole Šubića Zrinskog i Sulejmana Veličanstvenog i kao vojskovođa u svom i današnjem vremenu te njihova usporedba i sučeljavanje. U školskom kurikulumu nastava je osmišljena sa sljedećim ishodima:

- U sklopu nastavne teme Hrvatske zemlje na granici Habsburške Monarhije, Osmanskog Carstva i Mletačke Republike te Uspon apsolutizma na europskome zapadu učenici vrednuju važnost Mohačke bitke i Bitke kod Sigeta za povijest Hrvatske. Sučeljavajući ličnosti Nikole Šubića Zrinskog i Sulejmana Veličanstvenog, učenici iz različitih perspektiva analiziraju utjecaj velikih vojskovođa na identitet naroda.
- Koristeći se različitim izvorima in situ, učenici vrednuju ulogu različitih vojnih taktika u promjeni teritorijalnih i etničkih granica u srednjem i ranom novom vijeku.

Zbog osobitosti mađarskog jezika i lakše komunikacije terenska nastava provedena je uz pomoć ovlaštene i prema Pravilniku odabrane agencije, a koristili smo i usluge ovlaštenog turističkog vodiča što je uvelike pomoglo realizaciji. Učenički interes za ovu terensku nastavu bio je iznimno velik, a kako su u njoj sudjelovali učenici koji su u 1. razredu išli na izvanučioničku nastavu u Vinkovce, bili su upoznati s načinom rada i obvezom ispunjavanja radnih listića. Ovaj put učenici nisu vrednovani sumativno ili brojčanom ocjenom, nego je provedeno vrednovanje kao učenje i samovrednovanje.

Ovo su pitanja koja su učenici dobili u radnom listiću:

RADNI LISTIĆ ZA TERENSKU NASTAVU: PUTEVIMA NIKOLE ŠUBIĆA ZRINSKOG I SULEJMANA VELIČANSTVENOG

I. MEMORIJALNI PARK MOHAČKE BITKE:

- A) KAKO SU SIMBOLIČKI PRIKAZANI SULEJMAN VELIČANSTVENI I LUDOVIK II. JAGELOVIĆ NA MOHAČKOM POLJU? KOJE SU SLIČNOSTI, A KOJE RAZLIKE?
- B) KOJA JE OSNOVNA PORUKA POSTAVA MEMORIJALNOG PARKA MOHAČKE BITKE?
- C) KOJI SU UZROCI PORAZA UGARSKE VOJSKE NA MOHAČKOM POLJU? KAKVA JE BILA SULEJMANOVA TAKTIKA?
- D) KAKO JE SULEJMAN PRIKAZAN U TUMAČENJU MUZEJSKIH DJELATNIKA I MUZEJSKOG POSTAVA? ARGUMENTIRAJ.
- E) SNIMI 2 FOTOGRAFIJE PRIZORA/IZLOŽAKA KOJI SU TE SE DOJMILI U MEMORIJALNOM PARKU MOHAČKE BITKE, ZALIJEPI IH OVDJE I OBJASNI SVOJ ODABIR.

II. SIGETSKA UTVRDA.

- A) KAKO JE SULEJMAN VELIČANSTVENI, A KAKO NIKOLA ŠUBIĆ ZRINSKI VREDNOVAN U IZLOŽBENOM POSTAVU U UTVRDI SIGET? ARGUMENTIRAJ.
- B) SNIMI SIGETSKU UTVRDU TAKO DA SE IZ NJEZINA IZGLEDA MOŽE VIDJETI KOJE SU OBRAMBENE TAKTIKE KORISTILI HRVATI U SIGETSKOJ BITCI.
- C) ZAŠTO SU SAMOVOLJNI JURIS I SMRT UMJESTO PREDAJE BILI IMPERATIV ZA NIKOLU ŠUBIĆA ZRINSKOG? POJASNI.
- D) KOJI SU UZROCI PORAZA HRVATA U BITKI KOD SIGETA?
- E) NA KOJI SU NAČIN TURCI USPJELI IZAZVATI HRVATE NA JURIS?
- F) KOJA JE VAŽNOST BITKE KOD SIGETA ZA HRVATE, MAĐARE I TURKE? OBJASNI.
- G) ŠTO TE SE DOJMILO (POZITIVNO ILI NEGATIVNO) U MUZEJU/SIGETSKOJ UTVRDI?

III. PARK MAĐARSKO-TURSKOG PRIJATELJSTVA

- A) KOJA JE NAMJENA OVOG PARKA I KAD JE OSNOVAN?
- B) KAKO JE SULEJMAN VELIČANSTVENI IZRAVNO POVEZAN S OVIM PROSTOROM?
- C) USPOREDI PRIKAZ SULEJMANA I NIKOLE ŠUBIĆA ZRINSKOG (NJIHOVE SPOMENIKE) U PARKU I UTVRDI TE ODGOVORI: NA KOJI NAČIN SU I ZAŠTO PRIKAZANI TE KOJA JE PORUKA TIH PRIKAZA?

IV. USPOREDIVŠI ČINJENICE KOJE SI NAUČIO NA NASTAVI, ISTRAŽUJUĆI LITERATURU I POSJETOM MOHAČU I SIGETU, POKUŠAJ U NEKOLIKO REČENICA:

- a) IZNIJETI SVOJE ARGUMENTIRANO MIŠLJENJE O VAŽNOSTI NIKOLE ŠUBIĆA ZRINSKOG I SULEJMANA VELIČANSTVENOG U NJIHOVO I DANAŠNJE VRIJEME.
- b) ŠTO JE ZAJEDNIČKO OBOJICI, A ŠTO RAZLIČITO?
- c) ŠTO SU JEDAN O DRUGOME MOGLI MISLITI U TADAŠNJE VRIJEME?
- d) KAKO SE I ZAŠTO DANAS PROMIJENILA PERSPEKTIVA O SULEJMANU U ODNOSU NA ONU IZ PROŠLOSTI?
- e) BI LI NIKOLA ŠUBIĆ ZRINSKI DANAS BIO VREDNOVAN KAO VELIKI JUNAK ILI NERAZUMAN? POJASNI.
- f) KAKO TI OSOBNO VREDNUJEŠ OBOJICU IZ PERSPEKTIVE NJIH KAO VOJSKOVOĐA, A KAKO KAO LJUDE?
- g) IMAJU LI OVAKVI PARKOVI PRIJATELJSTVA SVRHU? ARGUMENTIRAJ.

V. U NEKOLIKO REČENICA OBJASNI KAKO TE SE DOJMIO DANAŠNJI STRUČNI IZLET. ISTAKNI NJEGOVE POZITIVNE I NEGATIVNE STRANE ZA NASTAVU POVJESTI I EVENTUALNE PRIJEDLOGE ZA SLIČNE IZLETE ILI POBOLJŠANU VERZIJU OVOG IZLETA.

Učenici su i ovaj zadatak uspješno odradili, a iskazali su veliko zadovoljstvo ovom terenskom nastavom pa čak izrazili želju da ju sljedeće godine ponove, barem turistički. Kratki video s terenske nastave i izvješće može se naći na [webu škole](#).

Izvanučionička nastava u svojoj organizaciji i provedbi sadrži niz izazova, ali i puno više prednosti za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u nastavi Povijesti. Za njezinu kvalitetnu provedbu najvažnije je dobro planiranje, povezanost sa zadanim ishodima kao i unutarškolska suradnja.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Kegalj, D. (2023). Terenska i izvanučionička nastava Povijesti na primjerima iz Gimnazije Županja. *Poučavanje povijesti*, II(1), 110–116.